

Електронне наукове фахове видання "Ефективна економіка" включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Наказ Міністерства освіти і науки України від 29.12.2014 № 1528) www.economy.nayka.com.ua | № 8, 2018 | 31.08.2018 р.

УДК 335.23:37.035.7

*М. Ю. Рубцова,
кандидат економічних наук,
доцент кафедри міжнародного бізнесу Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
Н. В. Резнікова,
доктор економічних наук,
професор кафедри світового господарства і міжнародних економічних відносин
Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка*

ПРОБЛЕМА САМОВИЗНАЧЕННЯ ЛЮДИНИ ТА ПОГЛИБЛЕННЯ ЇЇ КОМПЕТЕНЦІЙ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОГО РОЗВИТКУ СВІТОВОГО ГОСПОДАРСТВА: ЗВ'ЯЗОК З ГЛОБАЛЬНИМИ ПРОБЛЕМАМИ ЛЮДСТВА

*M. Rubtsova
PhD (Econ.), Associate Professor at the Chair of World Business of
Institute of International Relations
Taras Shevchenko National University of Kyiv
N. Reznikova
Doctor of Economics,
Professor at the Chair of World Economy and International Economic Relations of
Institute of International Relations
Taras Shevchenko National University of Kyiv*

THE PROBLEM OF HUMAN'S SELF-DETERMINATION AND DEEPENING OF HIS COMPETENCIES IN THE CONDITIONS OF INCLUSIVE DEVELOPMENT OF THE GLOBAL ECONOMY: THE RELATIONSHIP WITH GLOBAL PROBLEMS OF THE HUMANITY

В статті проаналізовано на засадах міждисциплінарного підходу проблему самовизначення людини в умовах інклюзивного розвитку світового господарства. Виходячи з нових викликів, що постають перед людиною в умовах роботизації процесу виробництва товарів і послуг, проведено ревізію ролі людини у вирішенні глобальних проблем людства і встановлено її домінуючу місію як носія унікальних гнучких компетенцій на відміну від носіїв стандартизованого штучного інтелекту. Соціологічний, психологічний та професіологічний підходи до аналізу проблеми самовизначення дозволяють виокремити потенціал людини в досягненні інклюзивного розвитку за рахунок якісних перетворень в характері її діяльності. Проведений аналіз глобальних проблем людства крізь призму проблеми самовизначення дозволив стверджувати, що самоусвідомлення людиною самої себе як учасника світових процесів є однією з основних глобальних проблем людства, оскільки саме через поведінку людей ці

проблеми з'являються і розвиваються. Тому і вирішення цих проблем слід шукати, насамперед, в причині їх появи – в індивіді, в проблемі особистого вибору і самовизначення.

The problem of human's self-determination in the conditions of inclusive development of the global economy is analyzed in the article from the perspective of interdisciplinary approach. A revision of the human's role in solving global problems of the humanity is made in view of new challenges faced by a human in the conditions of robotization of the processes involved in production of goods and services; a dominant mission of a human as a carrier of unique flexible competencies, in contrast to carriers of the standardized artificial intellect, is defined. Sociological, psychological and professional approaches to the analysis of self-determination problems allow for identifying the human's potential in achieving the inclusive development by way of radical transformations in the character of his activities. From the analysis of humanity's problems, performed through the prism of the self-determination problem, it can be argued that the human's self-realization as an actor of global processes is a central global problem of the humanity, because these problems occur and develop only through the human's behavior. It follows that solutions for these problems should be sought mainly in the reason of their occurrence, that is, in an individual, in the problem of personal choice and self-determination.

Ключові слова: самовизначення; компетенції; інклюзивний розвиток; економічне зростання; глобальні проблеми.

Keywords: self-determination; competence; inclusive development; economic growth; global problems.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Економічні, соціальні процеси у другій половині ХХ століття остаточно сформували потребу у політичному забезпеченні засад і механізмів організації планетарного світопорядку, якому у ХХІ столітті завдяки передусім надпотужній інформаційній атаці, за котрою криється відповідний інтерес, не припускається існування будь-якої альтернативи, а спроба поставити під сумнів глобальний тренд у кращому випадку не помічається, а в гіршому на політичному рівні піддається остракізму [15, с. 5]. Йдеться про глобалізацію у найширшому розумінні цього терміну, коли економічний інтерес пронизує усі сфери суспільного і приватного життя домінантою родового поняття, в якій видові особливості мають лише доповнювати, пояснювати, деталізувати плани щодо необхідності постійного нарощування впливу тенденцій, а також у суб'єктивній площині надихати й мобілізувати прибічників або остерігати надто критично налаштованих громадян. Проблема самовизначення людини опиняється в центрі не лише громадського обговорення, але й політичних дискусій по мірі переосмислення ролі і місця людини в світі глобальної незалежності. Більшість авторів розглядають самовизначення як усвідомлення особистістю своїх можливостей, здібностей, потреб, бажань, інтересів, співвіднесення їх з вимогами, що формуються соціальною ситуацією, на основі чого здійснюється постановка цілей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Якщо шукати вихідні для ХХ ст. просторово-часові параметри, в яких спрацьовують світоглядні засади, які орієнтують на покращення екологічної та соціальної ситуації, то це друга половина ХХ ст., Європейська неполітична організація — Римський клуб, члени яких наголосили на тому факті, що безпосередньо людством ніхто не займається, бо домінують класові, національні, державні інтереси. Доля ж людства залишається без конкретного носія, ніхто не відповідає за стан справ в світі. Тому, саме цю функцію — відповідати за стан справ в світі — і взяв на себе Римський клуб (РК). У відповідності з програмою діяльності РК було поставлено дві цілі. По-перше, сприяти швидшому і глибшому пізнанню труднощів розвитку людства. По-друге, використати всі наявні знання для стимуляції формування нових відносин, політичних орієнтацій, що б сприяли покращенню ситуації. Результати своїх досліджень і рекомендації щодо доцільних і необхідних дій людства члени Римського клубу представляли у формі доповідей. Концептуальні засади уявлень РК орієнтують на певні соціо-економічні зміни в існуванні людства, що дозволило б зберегти природу такою, якою вона є, запропонувавши при цьому людині гідні можливості для самовизначення. Згодом члени РК представили ґрунтовні і яскраві доповіді, які підсумовували дослідження в галузі глобальних проблем людства і пропонували шляхи виходу з кризового становища, в якому воно опинилося. Це доповідь М. Месаровича та

Е. Пестеля «Людство на поворотному рубежі» [4], Е. Ласло «Цілі людства» [3], Б. Гаврилишина «Путівники в майбутнє: до більш ефективних суспільств» [6] та ін. Свого часу увагу вчених і громадськості всього світу привернула робота першого президента РК А. Печчеї «Людські якості» (1977) [11], яка носила програмний характер. А. Печчеї сформулював видатні ідеї стосовно майбутнього існування людства, якщо спосіб його існування радикально зміниться. Розглядаючи витоки і причини глобальних проблем, в тому числі і екологічної кризи, А. Печчеї вважав, що вони знаходяться не поза людиною, а саме всередині її. Проблеми виникають тому, що люди в процесі соціального розвитку не встигають адаптувати свою культуру до тих змін, які самі ж вносять в цей світ.

Мета дослідження полягає у аналізі на засадах міждисциплінарного підходу проблеми самовизначення людини в умовах інклюзивного розвитку світового господарства. Виходячи з нових викликів, що постають перед людиною в умовах роботизації процесу виробництва товарів і послуг, ревізії підлягає домінуюча роль людини як носія унікальних компетенцій та її потенціалу у подоланні глобальних проблем людства.

Вклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Програма А. Печчеї націлює людство на реалізацію шести провідних цілей [11].

Перша ціль визначається дослідником як «зовнішні межі». Вона орієнтує на бережливе ставлення до природи, її ресурсів, життєвого потенціалу.

Друга ціль – «внутрішні межі». Вона звертає увагу на важливість врахування такого важливого фактору, як внутрішні можливості людини. Дійсно, як підкреслює А. Печчеї, неможна безкінечно експлуатувати її властивості до пристосування. З цього випливає, що науково-технологічна діяльність і соціально-політичні зміни мають відбуватися таким чином, щоб не піддавати людину новим напругам і стресам.

Третя ціль визначається як «культурна спадщина». Вона формує соціальну установку на перетворення загальнокультурних надбань в визначальний орієнтир прогресу і самовизначення людства. Культурна самовизначеність, на думку дослідника, є принципом нового світового економічного порядку, суттєвою орієнтацією стратегії розвитку людства. Водночас, як наголошує А. Печчеї, треба рятувати цінності культури від руйнування. Це принципово важливо для можливості подальшого існування людства, оскільки саме культура є світом людської традиції. Зберігаючи культурну традицію, людство отримує шанс на майбутнє.

Четверта ціль – «світове співтовариство». Вона має спрацювати в об'єднання міжнародних зусиль для вирішення глобальних проблем сучасності. Для цього А. Печчеї пропонує створити центри, що скоординують прийняття нагальних виражених рішень на всіх рівнях людської організації — від локального до глобального.

П'ята ціль названа «людське житло». На думку дослідника, важливе значення для розв'язання глобальних проблем має оптимальне розселення людей на планеті. Для цього потрібно створити всезагальний план, який би передбачав заходи національного і регіонального масштабу.

Шоста ціль визначена як «виробнича система» і орієнтує на створення оптимальної, функціональної, єдиної в масштабах цивілізації економічної і фінансової систем, єдиної системи ресурсозабезпечення і зберігання, територіального розміщення виробництва [15, с.306-308]. Визначивши ці шість глобальних цілей людства А. Печчеї зауважує, що головним для їх здійснення і для процвітання людства в майбутньому є відродження людського духу і самовизначення людини. Без цього людство може прямувати лише до власного знищення. Творчий доробок членів РК суттєвим чином вплинула на світову суспільну думку і оцінку «стану справ» в планетарному масштабі. Діяльність РК сформувала певну межу між попереднім (до ідей членів клубу) і подальшим (починаючи з доповідей РК) розумінням взаємин людини і природи. Стало очевидним, що настав такий момент в існуванні техногенної цивілізації, коли в прогнозах соціально-економічного і культурного розвитку людства треба виходити не з абстрактно безмежних можливостей людини, а зі стану природного середовища [18].

Із самої назви фундаментальної праці «У пошуках добробуту. Керування економічним розвитком для зменшення безробіття, нерівності та змін клімату» стає зрозумілим, які глобальні проблеми Генеральний секретар РК Г. Макстон та його співавтор Й. Рандерс [8] інтерпретують як найзагрозливіші, хоча вчені й висловили своє занепокоєння щодо наявності попиту лише на висококваліфікованих фахівців та дешевої робочої сили в той самий час, коли людство спостерігає за відсутністю потреби в спеціалістах із середнім рівнем здібностей (відтак наголосивши на тому, що людина не має шансів відтворювати стандартизовані навички, а вимушена самовдосконалюватись та в імперативному порядку розвивати свої таланти й компетенції протягом всього життя). Втім метою книги не є залякування кожного з нас, але актуалізація пошуку радикальних рішень цих проблем, які при цьому не вимагають прискорення економічного зростання, закладаючи ідеологічні принципи інклюзивного розвитку, тим самим не загострюючи решту глобальних проблем людства. І це принципова позиція РК: ставити за мету досягнення якісних, структурних перетворень, а не статистично зафіксованих показників зростання без врахування цілого комплексу побічних наслідків останнього — загострення майнової нерівності, зростання рівнів безробіття, соціальної незахищеності.

На перший погляд, це, немов би, парадокс. Але маніпулювання поняттями «розвиток» і «зростання» найвлучніше відображено в працях економістів класичної школи, які визначали економічний розвиток як

стійке зростання доходу на душу населення. Сам по собі економічний розвиток інтерпретувався як процес, в якому країни, «що спізнилися», намагаються наздогнати «піонерів». Макроекономічне середовище, якість державних інституцій та технологічний прогрес найчастіше асоціюються з трьома «стовпами» економічного зростання, здатного продукувати розвиток національної економіки [13; 14]. Адже не кожне статистично зафіксоване «зростання» здатне продукувати фундаментальні й довгострокові перетворення в державі, що закладатимуть підвалини розвитку. Наприклад, збільшення доходів країни внаслідок зростаючої експортної виручки від продажу необробленої сировини, говорить лише про сприятливу кон'юнктуру товарних ринків, але ж ніяк не про результат якісних перетворень в системі господарювання [12, с.7].

Г. Макстон та Й. Рандерс пропонують тринадцять політично виправданих рішень для вдосконалення світу, починаючи від скорочення робочого часу та підвищення віку виходу на пенсію до покращення соціального захисту населення та перегляду поняття праці [9, с.4], що, на переконання вчених, повністю відповідає змістовному наповненню поняття «інклюзивний розвиток». Кожна людина в своєму житті так чи інакше постійно знаходиться у ситуації самовизначення або вибору, оскільки вибір є невід'ємною частиною життя. За своєю природою людина є свідомим індивідом, і тому вона здатна робити свідомий вільний вибір відповідно до своїх інтересів, бажань, потреб, системи цінностей, але цей вибір має бути не суперечливим щодо моралі.

Запропоновані Г. Макстоном та Й. Рандерсом тринадцять пропозицій зі зменшення безробіття, нерівності та кліматичних змін не лише не суперечать концепції самовизначення людини, але й закладають підвалини для її реалізації. До їхнього переліку віднесено такі:

1. Скоротити тривалість робочого року, щоб кожному дати більше вільного часу.
2. Підвищити пенсійний вік, щоб надати літнім людям змогу забезпечувати себе так довго, як вони хочуть.
3. Переглянути поняття «оплачувана робота», щоб включити до нього тих, хто піклується про інших на дому.
4. Збільшити виплати по безробіттю, щоб підтримати попит протягом перехідного періоду.
5. Підвищити податки для корпорацій і багатих, щоб перерозподілити прибутки, особливо від роботизації.
6. Розширити використання пакетів «зелених» заходів економічного стимулювання за рахунок друкування грошей або підвищення податків, щоб допомогти урядам реагувати на зміну клімату та на необхідність перерозподілу.
7. Оподаткувати використання енергії з викопних видів палива і рівномірно розподілити дохід між усіма громадянами, щоб зробити низьковуглецеву енергію більш конкурентоспроможною.
8. Перемістити податки зі сфери праці на викиди і використання ресурсів, щоб зменшити екологічний відбиток, захистити робочі місця, а також скоротити використання сировини.
9. Підвищити податки на спадщину, щоб зменшити нерівність і благодійність, одночасно підвищуючи доходи уряду.
10. Заохочувати створення профспілок, щоб збільшити доходи і зменшити експлуатацію.
11. Обмежити торгівлю, де це необхідно, щоб захистити робочі місця, поліпшити добробут і допомогти навколишньому середовищу.
12. Заохочувати утворення менших сімей, щоб знизити тиск людства на планету.
13. Ввести гарантований і прийнятний дохід для тих, хто найбільше цього потребує, і створити необхідні умови для душевної рівноваги кожного [8, с. 155-157].

Звісно ж, цей список може здатися ідеалізованим та абсолютно неприйнятним для фінансистів і великих корпорацій. Ті, хто бояться втратити роботу або платити більше податків, також будуть противитися багатьом пропозиціям. Проте, Г. Макстон та Й. Рандорс звертають увагу на той факт, що перераховані ними ідеї можуть бути політично життєздатними у багатьох країнах світу. Це пов'язано з тим, що кожна з пропозицій, за винятком № 12, забезпечить негайну вигоду для більшості людей. Вони повинні зацікавити демократичну більшість виборців, яка у багатьох країнах світу зберігає достатній вплив, щоб добиватися ухвалення законодавства, хоча автори визнають, що це може зайняти деякий час.

В цьому і полягає феномен праці Г. Макстона та Й. Рандорса: в центрі уваги чи не вперше опинилась саме людина та якість її життя, а не невпинний пошук шляхів відновлення темпів економічного зростання, яке, на думку переважної більшості світової спільноти, сприймається як чи не найголовніший виклик сьогодення. По суті, Г. Макстон та Й. Рандорс обґрунтували необхідність впровадження принципів так званої екологічної макроекономіки — нової макроекономіки, в якій стійкість не залежить від зростаючих темпів споживання, економічна діяльність лишається в екологічних межах, а можливість розвиватись в рамках екологічних обмежень стає керівним принципом розробки і основним критерієм успіху. Екологічна макроекономіка повністю відповідає принципам інклюзивного розвитку, за якого роль людини не зводиться до її внеску у ріст ВВП. Інклюзивне зростання включає в себе такі поняття, як економічне зростання, основною метою якого є скорочення бідності й нерівності, та як процес розширення залучення населення до створення ВВП, забезпечення рівних можливостей для реалізації свого людського потенціалу незалежно від соціально-економічних умов, статі, місця проживання та етнічних коренів. Поняття інклюзивного розвитку, в свою чергу, ґрунтується на пріоритетності розвитку людських ресурсів, досягненні повної зайнятості, підвищенні кваліфікації працівників та соціальній безпеці й сталому розвитку.

Стратегія інклюзивного розвитку повинна покращувати стан людей, інтегруючи їх до мереж, які роблять їх продуктивними. Інклюзивність не слід розглядати як обмеження зростання. При правильному розгляді, інклюзивність фактично є стратегією, яка посилює ріст. Більшість країн шукають для своєї економіки рецепт інклюзивного економічного зростання, при якому високий рівень інвестицій, швидкі темпи інновацій і високий приріст ВВП досягаються паралельно з реалізацією заходів щодо скорочення нерівності в доходах. Консерватори [9] наполягають, що для росту необхідні низькі податки і стимули, що сприяють підприємництву, наприклад, гнучкі ринки праці. У той же час новатори вважають, що для скорочення нерівності необхідні підвищення рівня бюджетних витрат і оподаткування (за винятком тих випадків, коли уряд збільшує дефіцит бюджету для стимулювання державними видатками депресивної економіки).

Згідно концепту інклюзивної економіки, кожна людина повинна бути задіяна в процесі трудової діяльності з урахуванням її індивідуальних здібностей. Роботодавці повинні проводити оцінку потенціалу своїх співробітників і використовувати їх можливості найбільш ефективно. Для досягнення максимального результату роботи свого персоналу роботодавцям слід враховувати, наприклад, такі фактори, як професійний розвиток співробітників, їх прагнення до самовизначення, піклування про систему забезпечення охорони здоров'я.

Нами пропонується розглянути інші глобальні проблеми, які пов'язані з проблемою особистого вибору, або **проблемою самовизначення** (див.Рис.1). Екологічна проблема має витoki з індивідуальної поведінки, і саме від усвідомлення людиною себе як частини навколишнього середовища та свого обов'язку його захисту залежить рівень екологічного забруднення міста, регіону та навіть світу. Можна розглянути дану проблему також на вищому рівні – рівні підприємства: якщо керуючий компанії є свідомим громадянином з високим рівнем моралі, він обов'язково подбає про очисні механізми для відходів, про мінімізацію рівня шкоди, якого він завдає навколишньому середовищу. Легко прослідити зв'язок між екологічною та демографічною проблемами: в місцях з поганими екологічними умовами проживає менша кількість населення. Це пов'язано як з свідомим вибором самих громадян (переїздом на інші території), так і з збільшенням рівня смертності, видозміною умов навколишнього середовища (флори та фауни), що призводить до погіршення умов життя в цілому.

Демографічний бум призводить до продовольчої проблеми, тобто до неможливості забезпечити кожному індивіду доступ до продуктів харчування, необхідний для його нормального функціонування. Зі збільшенням кількості світового населення ми все частіше зустрічаємось з проблемами вичерпання ресурсів (ресурсна проблема), проблемою нестачі енергоресурсів (енергетична проблема) та з проблемою збідніння населення. Хоча, з іншого боку, ріст населення, а отже і ріст робочої сили, мали б призвести до збільшення виробництва, покращення економіки країни, збагачення нації. Сировинна проблема у цьому випадку нікуди не зникає, проте продовольча, енергетична проблеми та проблема збідніння населення мали б знайти своє логічне вирішення.

Рис. 1. Зв'язок глобальної проблеми самовизначення з іншими проблемами

Джерело: [15, с.429]

Різні темпи розвитку країн світу, різний рівень їх екологічного забруднення, стан демографічної сфери та чисельність населення, що знаходиться за межею бідності, призводить до асиметрії розвитку країн світу. Такі дисбаланси в розвитку країн світу як на національному, так і на регіональному рівнях,

призводить до проблеми неоколоніалізму (політики розвинених держав, яка застосовується з метою використовувати решту держав в якості об'єктів економічної експлуатації та політичного тиску). Зв'язок екологічної проблеми з проблемою неоколоніалізму переформувався в утворення концепції екологічного неоколоніалізму — екологічної експансії розвинених країн, їх спроби розв'язати власні екологічні проблеми за рахунок переміщення природонебезпечних виробництв, токсичних та радіоактивних відходів у менш розвинуті країни, інтенсивного використання світових природних багатств при консервації власних природних ресурсів, нарощування збуту за межами країни екологічно шкідливих товарів.

Проблема самовизначення, яка за своєю суттю є соціальною проблемою, тісно пов'язана з іншими соціальними проблемами. Освітня проблема отримує шанс на вирішення тоді, коли індивід самостійно або під впливом соціуму усвідомить необхідність отримання освітнього рівня для працевлаштування. Сьогодні, в еру високих технологій, все ще актуальною лишається освітня проблема – проблема неграмотності, недостатчі висококваліфікованих працівників, «відтік мізків», рівень комп'ютерної грамотності. Причини низької освіченості можуть мати як історичні та культурні передумови, так і корінитись у бідності та маргіналізації; до них можуть призводити нестача бюджетних коштів у країнах, що розвиваються, проблема педагогічних кадрів і технічна незабезпеченість (див. Рис. 2).

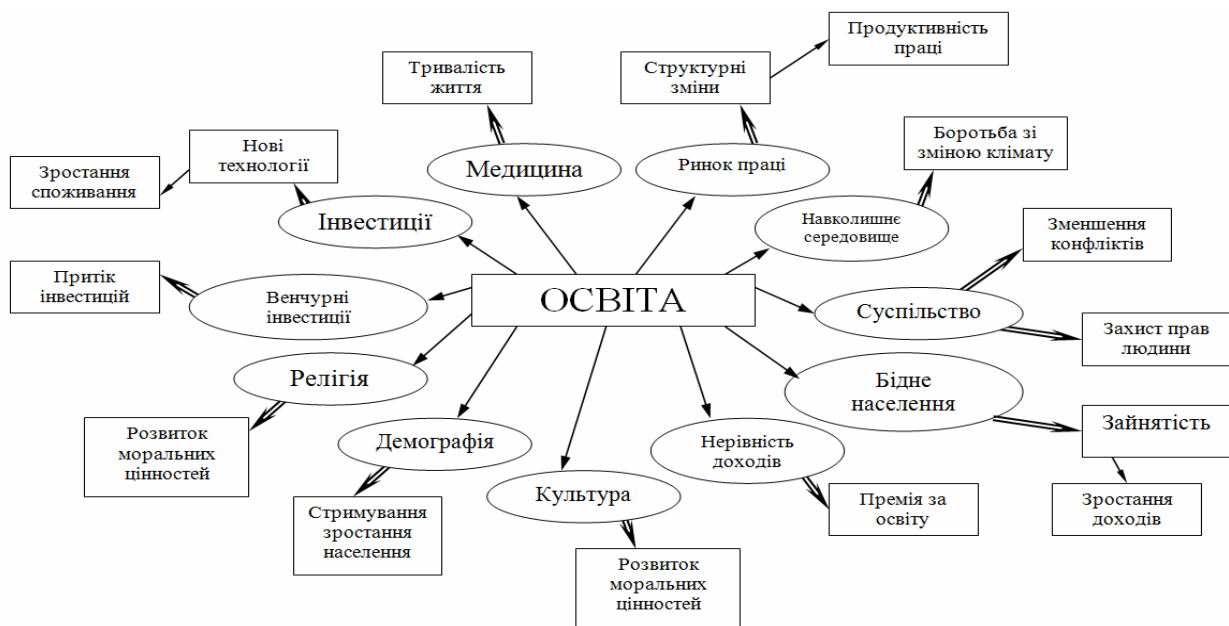

Рис. 2. Зв'язок глобальної проблеми освіти з іншими проблемами

Джерело: [15, с.429]

Низький рівень освіти призводить до деградації суспільства, сплеску антисуспільних настроїв, егоїзму, нігілізму, локального і регіонального забруднення у суспільстві, планетарної епідемії аморальності, злочинності, наркоманії, торгівлі людьми, тотальної легковажності, бездумності й жадоби швидкої наживи, деградації особистості в різних її проявах, зниження духовного і культурного рівня, зростання корупції, проявів некомпетентності й непрофесіоналізму у вирішенні національних і міжнародних питань, що є виразом духовно-моральної кризи людства.

Втім, як справедливо зазначає Х.-Ю. Чанг, захоплення освітою та зміщення акцентів на її розвиток матиме згубні наслідки в разі, якщо не йтиме пліч-о-пліч зі створенням дієвих інституційних умов для модернізації економіки шляхом заохочення становлення високопродуктивних і конкурентоспроможних підприємств [21, с.213], що також повністю відповідає засадам інклюзивного зростання. Більше того, зі збільшенням ступеня деіндустріалізації та механізації для більшості професій в багатих країнах вимоги до знань, можливо, навіть знизилися. Навіть якщо говорити про вищу освіту, яка в економіці знань повинна мати більш важливе значення, прямої залежності між нею та економічним зростанням немає. Насправді національний добробут визначає не освітній рівень окремих людей, а здатність країни організувати окремих людей у підприємства з високою продуктивністю праці [21, с.203], а також розвивати гнучкі компетенції, такі як: екзистенційні компетенції; здатність до усвідомленого осмислення; вміння взаємодіяти; підприємницькі навички, під якими розуміють здатність організовувати свою діяльність і діяльність груп, організацій з метою створювати нове і надавати нові послуги..

Занепад культури і моралі призводить до збільшення проблеми охорони здоров'я, оскільки умовами вирішення цих проблем є перехід до здорового способу життя, забезпечення повноцінного харчування, поліпшення екологічних умов проживання і, звичайно, розвиток медицини, пропаганда здорового способу життя, боротьба з курінням, алкоголізмом, наркоманією. Як бачимо, у цьому причинно-ланцюговому зв'язку всі ланки пов'язані між собою, і деградація однієї з них призводить до суттєвого погіршення проблем в інших сферах.

Складна соціально-економічна ситуація в багатьох країнах світу, глобальна криза духовної культури сприяли переростанню такого негативного явища у проблему глобального масштабу, як тероризм. Іншим об'єктивним джерелом тероризму, поряд з національним, є нерівномірність економічного і соціального розвитку в різних регіонах і країнах світу. Триваюча політика неоколоніалізму і експлуатації в прихованій формі, несправедливий перерозподіл багатств, соціально-економічні проблеми сучасного світу — все це є причинами розвитку та поширення міжнародного тероризму сьогодні.

Однією з складових проблеми самовизначення виступає національне самовизначення, тобто усвідомлення індивідом себе як частини соціуму, нації. Національне самовизначення разом із проблемою асиметрії розвитку країн світу призводить до світових війн та регіональних конфліктів, що є відображенням проблеми миру та безпеки. На думку О. Стогової [19, с.27; 20], вибір форми політичного самовизначення (незалежна національна держава, автономія у складі іншої держави, федеративний союз) – надзвичайно важлива проблема, розв'язуючи яку, належить враховувати такі чинники: 1) економічний та культурно-освітній потенціал етностільноти, її здатність «нести тягар самостійності»; 2) менталітет етностільноти, рівень її національної свідомості та наявність державних прагнень; 3) сукупність внутрішніх і зовнішніх умов державотворення, які уможливають, або навпаки, заблоковують цей процес; 4) необхідність дотримання етностільнотою, що самовизначається, панівних у світі принципів політичних відносин (гарантії прав людини, захист меншин, непорушність кордонів тощо).

А.Мельник [10, с.123] визначає вплив історико-культурних умов, які проявляють себе через навички, норми поведінки, цінності, звички, традиції населення, форми соціальної поведінки, на розгортання криз. Релігійні, етнічні конфлікти, які залишаються невирішеними, також слугують за джерело кризових передумов, адже культура виховання значно впливає на способи виробництва, організацію процесу праці й відпочинку, а також визначає способи ведення бізнесу. Для запобігання історико-культурним кризам у масштабах світу глобалізаційні процеси у цій сфері, на думку А.Мельник, повинні бути спрямовані на формування єдиної глобальної спільноти, як складної системи, яка охоплює велику кількість яскраво виявлених культурних елементів, що мають змогу не лише зберігати, а й розвивати свою ідентичність та унікальність у світовому просторі.

Висновки. Проведений аналіз глобальних проблем людства крізь призму проблеми самовизначення дозволив стверджувати, що самоусвідомлення людиною самої себе як учасника світових процесів є однією з основних глобальних проблем людства, оскільки саме через поведінку людей ці проблеми з'являються і розвиваються. Тому і вирішення цих проблем слід шукати, насамперед, в причині їх появи – в індивіді, в проблемі особистого вибору і самовизначення. Трансформаційні процеси в світовому господарстві наближують нас до розуміння глобальної причетності кожного до побудови майбутнього, в якому всі ми матимемо шанс як на самовираження, так і на самовдосконалення в суспільстві, яке, зрештою, буде готове замінити систему вимірювання успіху, обравши за спільну мету досягнення інклюзивного розвитку. Розвинені країни прогнозовано наштотхнуться на бар'єр продуктивності. Роботизація не вплине на середній ВВП на душу населення, але збільшить прибутки бізнесу. Тож має наступити момент істини: економіка має слугувати потребам людини, чи людина існуватиме для забезпечення прибутків корпорацій? Ризики зростаючої соціальної напруги в суспільствах внаслідок зростання технологічного безробіття та ерозії держави загального добробуту збільшують перспективи ренесансу держави і обрання концепту інклюзивного розвитку як такого, що здатен вплинути на позитивне вирішення частини глобальних проблем людства, зменшивши категоричність переконань в неможливості їхнього розв'язання.

Література.

1. Botkin J. No limits to learning: A Report to the Club of Rome / Botkin J., Elmandjra M., Malitza M. – Pergamon Press, 1979.
2. Giarini O. The employment dilemma and the future of work: a report to the Club Of Rome / O. Giarini, P. Liedtke. 2006. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.clubofrome.eu/IMG/PDF/The_Employment_Dilemma_2006.pdf
3. Goals for mankind: a report to the Club of Rome on the new horizons of global community / Ervin Laszlo, et al. New York. 1977. – 434 p.
4. Mesarovic M. Mankind at the Turning Point / Mihajlo Mesarovic, Eduard Pestel. // Mankind at the Turning Point. New York: E.P. Dutton & Co., 1974, xiii+210 pp. [Електронний ресурс] – Режим доступу: https://www.researchgate.net/publication/3116026_Mankind_at_the_Turning_Point.
5. Small is Beautiful: Economics as if People Mattered by E. F. Schumacher / Reviewed by David W. Gill; New York, Harper & Row, 1973, 324 pp. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.gordonconwell.edu/ockenga/faith-work/documents/SchumacherE.F.SmallisBeautiful.pdf>
6. Гаврилишин Б. До ефективних суспільств. Доповідь Римському клубові / Б. Гаврилишин // Університетське видавництво ПУЛЬСАРИ, 2009. 248 с. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://pedpresa.ua/wp-content/uploads/2017/01/HawrylyshynMaps.pdf>
7. Коуэн Т. Среднего более не дано. Как выйти из эпохи великой стагнации / Т. Коуэн. М.: Спб: Издательство Института Гайдара, 2015. – 320 с.
8. Макстон Г. Рандерс Й. У пошуках добробуту. Керування економічним розвитком для зменшення безробіття, нерівності та змін клімату / Грем Макстон, Йорген Рандерс. – К.: Пабулум, 2017. – 320 с.

9. Мамедов О. Ю. Экономика инклюзивной цивилизации / Мамедов О. Ю. – Ростов-на-Дону, 2008.
10. Мельник А. О. Світові економічні кризи: теорія і методологія: монографія / А.О. Мельник. – К.: ННЦ «ІАЕ», 2014. – 392 с.
11. Печчеи А. Человеческие качества / А. Печчеи. – М.: Прогресс, 1985. – 312 с.
12. Резнікова Н.В. Нова норма світової економіки: зміст та ключові ознаки глобальних ризиків в контексті незалежності / Н.В. Резнікова, О.А. Іващенко // Інвестиції. 2017. – №9. – С.5-10.
13. Резнікова Н.В. Поляризація й нерівномірність економічного розвитку як домінуюча ознака сучасного етапу глобалізації / Н.В. Резнікова, О.А. Іващенко // Інвестиції: практика та досвід. 2016. – №4 (лютий). – С.7-12.
14. Резнікова Н.В. Проблема економічного розвитку та зростання в контексті подолання глобальних асиметрій / Н.В.Резнікова, О.А.Іващенко // Вісник Одеського національного університету. Економіка. 2016. – Т. 21. – Вип. 1. – С.55-58.
15. Резнікова Н.В. Глобальні проблеми світового господарства і міжнародних економічних відносин / Н. В. Резнікова. – К.: ТОВ «Видавництво «Консультант», 2017. – 540 с.
16. Резнікова Н.В. Економічна незалежність країн в умовах глобальних трансформацій / Н.В. Резнікова. – К.: Аграр Медіа Груп, 2018. – 487 с.
17. Резнікова Н.В. Феноменологія незалежності в умовах економічної глобалізації / Н. В. Резнікова // Міжнародна економічна політика. 2016. – № 1. – С. 52-73.
18. Резнікова Н.В. Порівняльна та конкурентна переваги в міжнародному бізнесі: теоретико-методологічні підходи до пошуку їхнього синтезу / Н. В. Резнікова, Р.Гаджиев // Міжнародні відносини. Серія «Економічні науки»: збірник наукових праць (електронне видання). 2016. – №8. [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/ec_n/article/download/3402/3077
19. Стогова О. В. Проблеми реалізації права на самовизначення національних меншин / О. В. Стогова // Правовий вісник Української академії банківської справи. 2011. – № 2 (5). – С. 26-30.
20. Стогова О. В. Форми реалізації права на самовизначення: сучасні реалії та перспективи / О. В. Стогова // Вісник Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна “Питання політології”. 2001. – № 518. – С. 113-118.
21. 23 things they don't tell you about capitalism / Ha-Joon Chang. — Penguin Books, 2010.

References.

1. Botkin, J., Elmandjra M. and M. Malitza (1979), “No limits to learning: A Report to the Club of Rome”, Pergamon Press.
2. Giarini, O. and P. Liedtke (2006), “The employment dilemma and the future of work: a report to the Club Of Rome”: [electronic resource] - available at: http://www.clubofrome.eu/IMG/PDF/The_Employment_Dilemma_2006.pdf (Accessed: 26.05.2018)
3. Goals for mankind: a report to the Club of Rome on the new horizons of global community / Ervin Laszlo, et al. New York. 1977. – 434 p.
4. Mesarovic, M. and E. Pestel (1974), “Mankind at the Turning Point // Mankind at the Turning Point”: New York: E.P. Dutton & Co., 1974, xiii+210 pp. [electronic resource] - available at: https://www.researchgate.net/publication/3116026_Mankind_at_the_Turning_Point (Accessed: 09.05.2018)
5. Small is Beautiful: Economics as if People Mattered by E. F. Schumacher (1973); Reviewed by David W. Gill; New York, Harper & Row, 324 pp. [electronic resource] - available at: <http://www.gordonconwell.edu/ockenga/faith-work/documents/SchumacherE.F.SmallisBeautiful.pdf>
6. Havrylyshyn, B. (2009), “Do efektyvnykh suspilstv. Dopovid Rymському klubovi”, Universytetske vydavnytstvo PULSARY. 248 s. [electronic resource] - available at: <https://pedpresa.ua/wp-content/uploads/2017/01/HavrylyshynMaps.pdf> (Accessed: 27.05.2018)
7. Kouen, T. (2015), “Sredneho bolee ne dano. Kak vyity yz epokhy velykoi stahnatsyy”, М.: Spb: Yzdatelstvo Ynstytuta Haidara, 320 s.
8. Makston, G. Randers, Y. (2017), “U poshukakh dobrobutu. Keruvannya ekonomichnym rozvytkom dlia zmenshennia bezrobittia, nerivnosti ta zmin klimatu”, K.: Pabulum, 2017. 320 s.
9. Mamedov, O. (2008), “Yu. Ekonomyka ynkliuzyvnoi tsyvylyzatsyy”, Rostov-na-Donu/
10. Melnyk, A. O. (2014), “Svitovi ekonomichni kryzy: teoriia i metodolohiia: monohrafiia”, K.: NNTs «ІАЕ», 392 s.
11. Pechchey, A. (1985), “Chelovecheskye kachestv”, М.: Prohress, 1985. 312 s.
12. Reznikova, N.V. and O.A. Ivashchenko, (2017), “Nova norma svitovoi ekonomiky: zmist ta kliuchovi oznaky hlobalnykh ryzykiv v konteksti nezalezhnosti”, Investytsii. #9. S.5-10.
13. Reznikova, N.V. and O.A. Ivashchenko, (2016), “Poliaryzatsiia y nerivnomirnist ekonomichnoho rozvytku yak dominuiucha oznaka suchasnoho etapu hlobalizatsii”, Investytsii: praktyka ta dosvid#4 (liutyi). S.7-12.
14. Reznikova, N.V. and O.A. Ivashchenko, (2016), “Problema ekonomichnoho rozvytku ta zrostannia v konteksti podolannia hlobalnykh asymetrii”, Visnyk Odeskoho natsionalnoho universytetu. Ekonomika. T. 21. Vyp. 1. S.55-58.
15. Reznikova, N.V. (2017), “Hlobalni problemy svitovoho hospodarstva i mizhnarodnykh ekonomichnykh vidnosyn”, K.: TOV «Vydavnytstvo «Konsultant», 540 s.

16. Reznikova, N.V. (2018), "Ekonomichna neozalezhnist krain v umovakh hlobalnykh transformatsii", K.: Ahrar Media Hrup, 487 s.
17. Reznikova, N.V., (2016), "Fenomenolohiia neozalezhnosti v umovakh ekonomichnoi hlobalizatsii", Mizhnarodna ekonomichna polityka, # 1. S. 52-73.
18. Reznikova, N.V. and R. Hadzhyiev, (2016), "Porivnialna ta konkurentna perevahy v mizhnarodnomu biznesi: teoretyko-metodolohichni pidkhody do poshuku yikhnoho syntezu", Mizhnarodni vidnosyny. Seriia «Ekonomichni nauky»: zbirnyk naukovykh prats (elektronne vydannia). #8. [electronic resource] - available at: http://journals.iir.kiev.ua/index.php/ec_n/article/download/3402/3077 (Accessed: 24.05.2018)
19. Stohova, O. V., (2011), "Problemy realizatsii prava na samovyznachennia natsionalnykh menshyn", Pravovy visnyk Ukrainskoi akademii bankivskoi spravy, # 2 (5). S. 26-30.
20. Stohova, O. V., (2001), "Formy realizatsii prava na samovyznachennia: suchasni realii ta perspektyvy", Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu im. V.N. Karazina "Pytannia politolohii", # 518. S. 113-118.
21. Chang, Ha-Joon. (2010), "23 things they don't tell you about capitalism", Penguin Books.

Стаття надійшла до редакції 20.08.2018 р.